

Smlouva o půjčce.

Neplatnost smlouvy o půjčce.

Příslušenství pohledávky.

Úroky.

Dobré mravy.

Rozpor s dobrými mravy.

Lichva

V rozporu s dobrými mravy je zpravidla výše úroků sjednaná ve smyslu ustanovení § 658 odst. 1 obč. zák. , která podstatně přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou, stanovenou zejména s přihlédnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček.

Z odůvodnění:

Žalobce se domáhal, aby bylo určeno, že "smlouva o půjčce uzavřená mezi žalobcem jako dlužníkem a žalovaným jako věřitelem dne 4. 10. 1999, týkající se poskytnutí půjčky ve výši 300 000 Kč, je neplatná", že "smlouva o půjčce uzavřená mezi žalobcem jako dlužníkem a žalovaným jako věřitelem dne 31. 1. 2000, týkající se poskytnutí půjčky ve výši 600 000 Kč, je neplatná" a že "žalovaný nemá zástavní právo k nemovitostem žalobce - pozemku p. č. 33 zast. plocha a nádvoří a objektu bydlení čp. 57 na p. č. 33 v obci a kat. úz. P. podle smlouvy o zřízení zástavního práva ze dne 4. 10. 1999, podle které byl vklad práva zástavního vložen do katastru nemovitostí rozhodnutím Katastrálního úřadu v T. čj. V2 3879/1999". Žalobu zdůvodnil zejména tím, že si na základě smlouvy o půjčce ze dne 4. 10. 1999 půjčil od žalovaného částku 300 000 Kč, kterou se zavázal vrátit s úrokem ve výši 5 % měsíčně do tří let od uzavření smlouvy, a že k zajištění této pohledávky bylo podle zástavní smlouvy ze dne 4. 10. 1999 zřízeno zástavní právo k nemovitostem žalobce. Dne 31. 1. 2000 žalobce uzavřel se žalovaným další smlouvu o půjčce, podle které mu žalovaný měl půjčit celkem 600 000 Kč s tím, že částku 300 000 Kč žalobce převzal při podpisu smlouvy o půjčce dne 4. 10. 1999 a zbývajících 300 000 Kč mu bylo vyplaceno při podpisu této smlouvy; splatnost půjčky byla dohodnuta nejpozději do tří let od podpisu smlouvy a půjčenou částku měl žalobce vrátit s úrokem ve výši 5 % měsíčně. Žalobce, který ve skutečnosti obdržel od žalovaného na základě smlouvy ze dne 4. 10. 1999 částku 300 000 Kč a na základě smlouvy ze dne 31. 1. 2000 jen částku 240 000 Kč, uzavřel obě smlouvy o půjčce a zástavní smlouvu v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek; tíseň "spočívala v tehdejší hospodářské situaci žalobce, který nezbytně potřeboval investovat peněžní prostředky do svého podnikání, aby se v souvislosti s odchodem svého předchozího společníka nedostal do úpadkové situace", a nápadně nevýhodné podmínky "vyplývají z výše úroků za poskytnutí půjčky, která je nepřiměřeně vysoká a podstatným způsobem převyšuje obvyklou úrokovou míru, za kterou dochází k poskytování půjček či úvěrů ze strany peněžních ústavů, z faktického vyplacení nižší částky, než je uvedena ve smlouvě, a ze způsobu zajištění závazků". Žalobce však "především" považuje všechny smlouvy za neplatné ve smyslu ustanovení § 39 občanského zákoníku , a to z důvodu "nepřiměřeně vysokých úroků za poskytnutí půjček, jejichž výše odporuje ustanovení § 3 občanského zákoníku , zahrnutí téže částky do dvou smluv o půjčce, odlišnosti

projevů vůle vtělených do písemných smluv o půjčce oproti faktickému stavu a způsobu zajištění závazků".

Okresní soud rozsudkem ze dne 28. 1. 2003, čj. 9 C 16/2002-21, žalobu zamítl a rozhodl, že žalobce je povinen zaplatit žalovanému na náhradě nákladů řízení 14 443 Kč "na účet" advokáta JUDr. J. H. Poté, co dovedl, že žalobce má na požadovaném určení naléhavý právní zájem, soud prvního stupně dospěl k závěru, že smlouvy nejsou ve smyslu ustanovení § 39 občanského zákoníku neplatnými právními úkony. Sjednaný úrok ve výši 5 % měsíčně, a tedy 60 % ročně je sice "vyšší než obvyklý", avšak v roce 1999 činila běžná úroková míra u peněžních ústavů "kolem 18 % až 20 % ročně" a žalobci byly peníze poskytnuty "v hotovosti a obratem". Bylo "pouze na vůli žalobce", zda takovou půjčku přijme, a jestliže tak učinil, jednalo se "o naprosto vědomé a svobodné jednání účastníka smlouvy". Smlouvy o půjčkách ze dne 4. 10. 1999 a ze dne 31. 1. 2000 proto nejsou neplatné, a to "ani v té části, která se týká úroků". Tvrzení žalobce, že "projevy vůle vtělené do smluv neodpovídají faktickému stavu", soud prvního stupně odmítl s odůvodněním, že žalobci bylo půjčeno - jak je mezi účastníky nepochybné - celkem 600 000 Kč a že smlouva ze dne 31. 1. 2000 je svou povahou ve vztahu ke smlouvě ze dne 4. 10. 1999 tzv. kumulativní novací ve smyslu ustanovení § 516 občanského zákoníku, neboť "obsáhla poskytnutí obou půjček a ponechala zajištění zástavním právem k nemovitosti žalobce". Smlouvy o půjčce nejsou neplatné ani z důvodu, že bylo účastníky sjednáno, že před uplynutím doby splatnosti může žalobce půjčky vrátit ve splátkách nejméně po 50 000 Kč, neboť možnost takové dohody vyplývá z ustanovení § 566 občanského zákoníku .

K odvolání žalobce krajský soud usnesením ze dne 17. 4. 2003, čj. 15 Co 182/2003-39, rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Odvolací soud shodně se soudem prvního stupně dovedl, že ujednání "o omezení možnosti žalobce splácet dluh částkou minimálně 50 000 Kč" vychází z dohody účastníků a že okolnosti případu nesvědčí o tom, že by šlo o šikanózní jednání, kterým by žalobci "bylo fakticky znemožněno předčasné splácení", avšak ostatní závěry soudu prvního stupně ohledně žalobcem tvrzených důvodů neplatnosti smluv "zatím nelze pokládat za zcela správné, úplné a skutkově podložené". Při posuzování námitky žalobce "o rozporu projevů vůle dle písemného znění proti skutečnému stavu u smlouvy o půjčce z 31. 1. 2000", soud prvního stupně nechal v úvahu tvrzení žalobce o tom, že mu nebyla předána částka 300 000 Kč (jak se uvádí ve smlouvě), ale pouze částka 240 000 Kč, a nezhodil úvahu, zda jde o rozpor ve vůli, neboť "obě strany dle svých výpovědí chtěly dohodu o částce 300 000 Kč a žalobce v ní uvedl, že se dohodli, že částka 60 000 Kč bude započítána na úroky". Soud prvního stupně sice správně dovedl, že "nepřiměřeně vysoký úrok je v rozporu s dobrými mravy", avšak "jeho skutkové východisko" o běžné úrokové míře u peněžních ústavů v roce 1999 ve výši 18 % až 20 % ročně se neopírá o provedené důkazy. Správný není závěr soudu prvního stupně o tom, že by smlouva ze dne 31. 1. 2000 byla tzv. kumulativní novací ve smyslu ustanovení § 516 občanského zákoníku . Vzhledem k tomu, že podle zjištění soudu prvního stupně smlouvou ze dne 31. 1. 2000 došlo "ke změně původního závazku s tím, že nová smlouva obsáhla poskytnutí obou půjček", je třeba takovou dohodu posoudit "spíše" jako privativní novací ve smyslu ustanovení § 570 odst. 1 občanského zákoníku , s nímž je spojen kromě zániku původního závazku též zánik jeho zajištění, avšak účastníci si dohodli "výjimku, že zřízení zástavního práva zůstává v platnosti". Odvolací soud uložil soudu prvního stupně, aby se v dalším řízení zabýval "těmi skutkovými okolnostmi, které dosud nebyly plně objasněny", a aby poté věc znovu právně posoudil.

Okresní soud po provedení dalších důkazů rozsudkem ze dne 25. 6. 2003, čj. 9 C 16/2002-61, žalobu znovu zamítl a rozhodl, že žalobce je povinen zaplatit žalovanému na náhradě nákladů řízení 28 611 Kč "na účet" advokáta JUDr. J. H. U smlouvy ze dne 31. 1. 2000 podle názoru soudu prvního stupně z výsledků dokazování nevyplývá, že by "neexistovala shoda vůle s projevem při uzavírání půjčky druhé", a uzavřel, že "vůle stran korespondovala s jejich projevem a z tohoto pohledu je smlouva perfektní". Ve vztahu ke sjednané výši úroků zjistil, že úroková míra u úvěrů poskytovaných bankami činila ve sledovaném období 9 % až 15,5 % ročně a že žalobce "neměl dobré vyhlídky na získání úvěru u peněžního ústavu", a "rozhodně by tak nezískal prostředky na úhradu svých dřívějších dluhů u jiných fyzických osob". Dohoda o výši úroků ve výši 5 % měsíčně (60 % ročně) nepředstavuje v projednávané věci ujednání, které odporuje dobrým mravům. Je totiž třeba respektovat "zásadu smluvní volnosti"; vzhledem k tomu, že žalobce dostal půjčku "rychle", aniž by si žalovaný "osoboval jakékoliv právo rozhodovat o účelu využití prostředků", že půjčku "získal opakovaně, ačkoliv už v prvním případě sám tvrdí neschopnost splácet úroky", byl závazek k úhradě úroku ve výši 5 % měsíčně "součástí jeho hospodářského rizika" a "čtyřnásobný úrok z půjčky oproti peněžním ústavům ještě nedosahuje takové intenzity, aby bylo možné učinit závěr, že je právní úkon neplatným". Při posouzení obsahu smlouvy ze dne 31. 1. 2000 soud prvního stupně dospěl k závěru, že svědčí "spíše" o privativní novaci ve smyslu ustanovení § 570 odst. 1 občanského zákoníku. I když dohoda podle ustanovení § 570 občanského zákoníku způsobuje zánik závazku mezi dlužníkem a věřitelem a vznik závazku nového, nemá za následek zánik vedlejších závazků, ručení a zástavního práva; není proto "důvod, aby byla určena neplatnost zástavního práva, pokud nebyly určeny neplatnými smlouvy o půjčkách".

K odvolání žalobce krajský soud rozsudkem ze dne 25. 11. 2003, čj. 15 Co 663/2003-76, rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl, že žalobce je povinen zaplatit žalovanému na náhradě nákladů odvolacího řízení 7 535,50 Kč "na účet" advokáta JUDr. J. H. Odvolací soud shodně se soudem prvního stupně dovodil, že při uzavření smlouvy ze dne 31. 1. 2000 oba účastníci projevili takovou vůli, kterou měli (půjčit žalobci 300 000 Kč), na čemž nic nemůže změnit ani to, že žalobci podle jeho tvrzení bylo vyplaceno jen 240 000 Kč a částka 60 000 Kč byla započtena na úroky z předchozí půjčky. Obsah smlouvy ze dne 31. 1. 2000 pak "spadá spíše pod institut privativní novace dle § 570 odst. 1 občanského zákoníku" a z ustanovení § 572 občanského zákoníku vyplývá, že taková dohoda sice působí zánik závazku mezi věřitelem a dlužníkem a vznik závazku nového, ale nemá za následek zánik vedlejších závazků z ručení a zástavního práva, kterými byl zaniklý závazek zajištěn. Odvolací soud se ztotožnil se závěrem soudu prvního stupně i v tom, že dohodnutá výše úroků nebyla natolik nepřiměřená, aby se přičila dobrým mravům. Podle jeho názoru "sama skutečnost, že dohodnutý úrok převyšuje obvyklou úrokovou míru peněžních ústavů, ještě neznamená, že předmětné ujednání o úrocích je v rozporu s dobrými mravy", a soud prvního stupně správně hodnotil "skutečnosti, které souvisely s uzavřením dvou předmětných smluv o půjčce, které sporné ujednání o úrocích obsahují". Žalobce "při uzavírání půjček šel do rizika, to však musí být plně na něm", a "šlo mu o získání prostředků rychle a v hotovosti, což mu žalovaný zajistil, a to i opakovaně". Protože žalovaný "logicky vysvětlil, že měl k dispozici volné prostředky, které tímto způsobem hodlal zhodnotit", a protože jeho "motivací nebylo poškodit žalobce", není ujednání o úrocích neplatné podle ustanovení § 39 občanského zákoníku .

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání. Namítá, že úroky sjednané ve výši 60 % ročně jsou v rozporu s dobrými mravy, neboť převyšují "přinejmenším čtyřnásobně výši úroků požadovaných při poskytnutí úvěrů peněžními ústavy v ČR" a takový

úrok "lze označit za lichvářský". Žalobce zdůrazňuje, že půjčky byly sjednány s poměrně delší splatností a že podle jeho výpočtů rozdíl výše úroků, které by měl žalobce zaplatit žalovanému za celou dobu trvání půjčky oproti placení úroku ve výši podle "bankovních ústavů", činí téměř 1 000 000 Kč, z čehož vyplývá "hrubá nepřiměřenost úroků". Názor soudů, že žalobce šel při uzavírání půjčky do rizika, že mu šlo o získání prostředků rychle a v hotovosti, a že proto výše úroků není nepřiměřená, žalobce odmítl s tím, že okolnosti, které ho "nutily i za popsaných podmínek smlouvy o půjčkách uzavřít", svědčí spíše "pro stav tísně na jeho straně, než aby je bylo možno využít ve prospěch argumentace o přiměřenosti úroků". Přípustnost dovolání žalobce dovozuje z ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a navrhuje, aby dovolací soud zrušil rozsudek odvolacího soudu a aby mu věc vrátil k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud České republiky jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. , se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

Podmínky přípustnosti dovolání proti rozsudku odvolacího soudu jsou obsaženy v ustanovení § 237 o. s. ř.

Dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu, jímž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé [§ 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř.] nebo jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku (usnesení) proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil [§ 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř.], anebo jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam [§ 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.]; to neplatí ve věcech, v nichž dovoláním dotčeným výrokem bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím 20 000 Kč a v obchodních věcech 50 000 Kč, přičemž se nepřihlíží k příslušenství pohledávky [§ 237 odst. 2 písm. a) o. s. ř.], a ve věcech upravených zákonem o rodině, ledaže jde o rozsudek o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, o určení (popření) rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení [§ 237 odst. 2 písm. b) o. s. ř.].

Žalobce dovoláním napadá rozsudek odvolacího soudu ve výroku, jímž byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé. Podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. dovolání není přípustné, a to již proto, že soud prvního stupně rozhodl ve svém rozsudku ze dne 25. 6. 2003, čj. 9 C 16/2002-61, ve věci samé stejně jako v rozsudku ze dne 28. 1. 2003, čj. 9 C 16/2002-21, který byl usnesením odvolacího soudu ze dne 17. 4. 2003, čj. 15 Co 182/2003-39, zrušen. Dovolání žalobce proti rozsudku odvolacího soudu tedy může být přípustné jen při splnění předpokladů uvedených v ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem [§ 237 odst. 3 o. s. ř.].

Dovolací soud je při přezkoumání rozhodnutí odvolacího soudu zásadně vázán uplatněnými dovolacími důvody (srov. § 242 odst. 3 o. s. ř.); vyplývá z toho mimo jiné, že při zkoumání, zda napadené rozhodnutí odvolacího soudu má ve smyslu ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř. ve věci samé po právní stránce zásadní právní význam, může posuzovat jen takové právní otázky, které dovolatel v dovolání označil.

Přípustnost dovolání podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. není založena již tím, že dovolatel tvrdí, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. Přípustnost dovolání nastává tehdy, jestliže dovolací soud za použití hledisek, příkladmo uvedených v ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř. , dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé po právní stránce zásadní význam skutečně má.

Z hlediska skutkového stavu bylo v projednávané věci zjištěno (správnost skutkových zjištění soudů přezkumu dovolacího soudu nepodléhá - srov. § 241a odst. 2 a § 242 odst. 3 o. s. ř.), že účastníci uzavřeli ve dnech 4. 10. 1999 a 31. 1. 2000 smlouvy o půjčce, v nichž si dohodli úroky z půjčené částky ve výši 5 % měsíčně a splatnost půjček do tří let od podpisu smluv. Žalobce má za to, že sjednaná výše úroků je - vzhledem k tomu, že převyšuje "přínejmenším čtyřnásobně" úrokovou míru obvyklou v době uzavření smluv při poskytování úvěrů bankami - v rozporu s dobrými mravy.

Za tohoto stavu věci soudy řešily právní otázku, za jakých podmínek (předpokladů) je při půjčce dohoda o úrocích v rozporu s dobrými mravy. Vzhledem k tomu, že posuzování této právní otázky se v rozhodování dovolacího soudu a odvolacích soudů dosud plně neustálilo, představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání proti rozsudku odvolacího soudu je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), Nejvyšší soud ČR dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

Projednávanou věc je třeba i v současné době posuzovat - s ohledem na dobu uzavření smluv o půjčce - podle zákona č. 40/1964 Sb. , občanského zákoníku, ve znění zákonů č. 58/1969 Sb. , č. 131/1982 Sb. , č. 94/1988 Sb. , č. 188/1988 Sb. , č. 87/1990 Sb. , č. 105/1990 Sb. , č. 116/1990 Sb. , č. 87/1991 Sb. , č. 509/1991 Sb. , č. 264/1992 Sb. , č. 267/1994 Sb. , č. 104/1995 Sb. , č. 118/1995 Sb. , č. 89/1996 Sb. , č. 94/1996 Sb. , č. 227/1997 Sb. , č. 91/1998 Sb. a č. 165/1998 Sb. , tedy podle občanského zákoníku, ve znění účinném do 31. 3. 2000 (dále jen "obč. zák. ").

Podle ustanovení § 657 obč. zák. smlouvou o půjčce přenechává věřitel dlužníkovi věci určené podle druhu, zejména peníze, a dlužník se zavazuje vrátit po uplynutí dohodnuté doby věci stejného druhu.

Podle ustanovení § 658 odst. 1 obč. zák. při půjčce peněžité lze dohodnout úroky.

Podle ustanovení § 39 obč. zák. neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům.

Úroky dohodnuté při poskytnutí peněžité půjčky představují úplatu (odměnu) za užívání půjčené jistiny. Dohodnuté úroky je třeba odlišovat od úroků z prodlení, na něž má věřitel ze zákona právo, jestliže se dlužník dostal se splněním půjčky do prodlení (srov. § 517 odst. 2 obč. zák.), a které tedy představují sankci za porušení povinnosti dlužníka vrátit dluh (půjčku) řádně a včas.

Občanský zákoník a ani jiné právní předpisy výslovně nestanoví, do jaké výše lze při peněžité půjčce sjednat úroky. Z této skutečnosti však nelze úspěšně dovozovat, že by výše úroků závisela jen na dohodě účastníků smlouvy o půjčce, a že by tedy nepodléhala žádnému omezení. Rovněž u dohody o úrocích při peněžité půjčce totiž platí ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. , podle něhož výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Dobrymi mravy v občanskoprávních vztazích se v soudní praxi rozumí soubor společenských, kulturních a mravních pravidel chování, který je vlastní obecně uznávaným vzájemným vztahům mezi lidmi a mravním principům společenského řádu a který v historickém vývoji osvědčil jistou neměnnost, vystihuje podstatné historické tendence, jež jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 3 Cdon 51/96, uveřejněný pod č. 5 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 2001, a rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 473/96, uveřejněný pod č. 16 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 1998), který je konformní se závěrem obsaženým v nálezu Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97, uveřejněným pod č. 14 ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, roč. 1998, který za dobré mravy považuje souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.

Nemohou být žádné pochybnosti o tom, že nepřiměřeně vysoké úroky sjednané při peněžité půjčce jsou obecně považovány za odporující obecně uznávaným pravidlům chování a vzájemným vztahům mezi lidmi a mravním principům společenského řádu, a že tedy jsou v rozporu s dobrými mravy. Požadavek na nepřiměřené smluvní úroky současně naplňuje skutkovou podstatu trestného činu lichvy, a to za předpokladu, že jde (má jít) o plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, a že věřitel přitom zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti nebo rozrušení dlužníka (srov. § 253 trestního zákona). Dohoda, kterou byly při peněžité půjčce sjednány nepřiměřeně vysoké úroky, je neplatná (§ 39 obč. zák.), a to buď pro rozpor se zákonem (představuje-li naplnění skutkové podstaty trestného činu lichvy podle ustanovení § 253 trestního zákona , popřípadě jiného trestného činu), nebo pro rozpor s dobrými mravy (v ostatních případech).

Podle ustálené judikatury soudů (srov. například usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 21 Cdo 486/2002, uveřejněné pod č. 53 v časopise Soudní judikatura, roč. 2003) ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. (o tom, že výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy) patří k právním normám s relativně neurčitou (abstraktní) hypotézou, tj. k právním normám, jejichž hypotéza není stanovena přímo právním předpisem, a které tak přenechávají soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností. Pro posouzení, zda jednání účastníka občanskoprávního vztahu je v souladu či v rozporu s dobrými mravy, zákon výslovně nestanoví, z jakých hledisek má soud vycházet; vymezení hypotézy právní normy tedy závisí

v každém konkrétním případě na úvaze soudu. Rozhodnutí o tom, zda jsou splněny podmínky pro použití ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. nebo § 39 obč. zák. , je vždy třeba učinit vždy po pečlivé úvaze, v jejímž rámci musí být zváženy všechny rozhodné okolnosti případu.

V projednávané věci soudy pro závěr, zda sjednání úroků ve smlouvách o půjčce ze dne 4. 10. 1999 a ze dne 31. 1. 2000 bylo v rozporu s dobrými mravy, považovaly - jak vyplývá z odůvodnění jejich rozsudků - za rozhodující, že žalobce "při uzavírání půjček šel do rizika, to však musí být plně na něm", že mu "šlo o získání prostředků rychle a v hotovosti, což mu žalovaný zajistil, a to i opakovaně", aniž by si "osoboval jakékoliv právo rozhodovat o účelu využití prostředků", že žalobce "neměl dobré vyhlídky na získání úvěru u peněžního ústavu", a "rozhodně by tak nezískal prostředky na úhradu svých dřívějších dluhů u jiných fyzických osob", a že žalovaný měl "k dispozici volné prostředky", které půjčkou žalobci "hodlal zhodnotit". S tímto vymezením hypotézy právní normy nelze v posuzovaném případě souhlasit.

Hlediska uvažovaná soudy nasvědčují - jak správně upozorňuje dovolatel - tomu, že žalobce při uzavírání smluv o půjčce (včetně dohody o výši úroků) pravděpodobně jednal v tíživé situaci (byť nemusela dosáhnout intenzity vyžadované pro naplnění skutkové podstaty lichvy podle ustanovení § 253 trestního zákona), která ho vedla k tomu, aby souhlasil se sjednáním úroků z půjčené částky ve výši 5 % měsíčně (tj. 60 % ročně) při splatnosti půjčky za tři roky od uzavření smluv. Pro závěr, zda dohodnuté úroky jsou nepřiměřené, a tedy odporující dobrým mravům, však tato hlediska nemohou být významná. V souladu s dobrými mravy při sjednávání úroků při peněžité půjčce je takové jednání věřitele, který se při peněžité půjčce "spokojí" - bez ohledu na to, v jaké situaci se nachází dlužník - s přiměřenou výší úplaty (odměny) za užívání půjčené jistiny, a který tedy své volné peněžité prostředky hodlá "zhodnotit" běžným (obvyklým) způsobem rovněž v případě, že dlužník uzavírá smlouvu o půjčce v situaci pro něj obtížné. Nelze totiž přehlédnout, že dlužník uzavírá smlouvu o půjčce a dohodu o úrocích z půjčené částky často právě z důvodu své tíživé finanční situace; neodpovídá obecně uznávaným pravidlům chování a vzájemným vztahům mezi lidmi a mravním principům společenského řádu, aby dlužník i v takové situaci poskytoval (musel poskytovat) věřiteli nepřiměřené nebo dokonce "lichvářské" úroky. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že nepřiměřenou, a tedy odporující dobrým mravům je zpravidla taková výše úroků sjednaná ve smyslu ustanovení § 658 odst. 1 obč. zák. , která podstatně přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou, stanovenou zejména s přihlédnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček.

V projednávané věci soudy zjistily, že úroková míra u úvěrů poskytovaných bankami činila v době uzavření smluv o půjčce 9 % až 15,5 % ročně. Vzhledem k tomu, že dohodnutá výše úroků (ve výši 60 % ročně) podstatně (téměř čtyřnásobně) přesahovala horní hranici této obvyklé úrokové míry, je za tohoto stavu věci odůvodněn právní závěr, že šlo o ujednání, které je v rozporu s dobrými mravy, a tedy ve smyslu ustanovení § 39 obč. zák. neplatné.

Podle ustanovení § 41 obč. zák. vztahuje-li se důvod neplatnosti jen na část právního úkonu, je neplatnou jen tato část, pokud z povahy právního úkonu nebo z jeho obsahu anebo z okolností, za nichž k němu došlo, nevyplývá, že tuto část nelze oddělit od ostatního obsahu.

Je-li neplatné ujednání o výši úroků obsažené ve smlouvě o půjčce, z povahy právního úkonu a ani z jeho obsahu nevyplývá, že by tuto část nebylo možné oddělit od ostatního obsahu smlouvy. Smlouva o půjčce je však neplatná pouze v ujednání o výši úroků jen tehdy, jestliže oddělení této části od ostatního obsahu smlouvy nebrání ani okolnosti, za nichž ke

smlouvě došlo. Soudy vedeny nesprávným právním názorem o platnosti ujednání o úrocích se věci z tohoto pohledu nezabývaly.

Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu není správný, neboť spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Nejvyšší soud České republiky jej proto ve výroku ve věci samé, jakož i v akcesorickém výroku o náhradě nákladů odvolacího řízení, zrušil (§ 243b odst. 2 část věty za středníkem o. s. ř.). Protože důvody, pro které byl zrušen rozsudek odvolacího soudu, platí také na rozsudek soudu prvního stupně, zrušil Nejvyšší soud České republiky i toto rozhodnutí a věc vrátil okresnímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3 věta druhá o. s. ř.).